

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Udrag fra Seks komedier

Citation: Holberg, Ludvig: "Seks komedier", i Holberg, Ludvig: *Seks komedier*, udg. af Jens Kr. Andersen, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 1994, s. 479.
Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-holberg14val-shoot-idm139796476345152/facsimile.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Seks komedier

Manerer, og ikke som godmodig, skikkelig og rar, men sløv til Dagligdags og despotisk i Rusen.» (*Dansk Skuespilkunst. Portrættstudier*, Kbh. 1880, p. 307f).

Holberg-forskeren C.W. Smith (*Om Holbergs Levnet og populære Skrifter*, 1858) og litteraturhistorikeren N.M. Petersen (1791-1862) havde allerede tidligere understreget, at Holberg udtrykte sin oprigtige mening i komediens morale, og at baronen fra Holbergs hånd ikke var »Andet end en munter og dannet Mand, der har Lyst til et psykologisk Experiment« (Smith, p. 175, jvf. N.M. Petersen: *Bidrag til den danske Litteraturs Historie* IV,2, Kbh. 1858, p. 628f) – uden at det dog foreløbig fik betydning for den almindelige opfattelse af komedien.

At det var dette synspunkt, der – historisk set – var det rigtige, dvs. det oprindelige, og at den positive opfattelse af Jeppe skyldtes senere tiders behov for omfortolkning – det blev først udførligt dokumenteret med antidemokraten Harald Niensens veloplagt polemiske bog *Holberg i Nutidsbelysning* fra 1923, som helt er viet behandlingen af dette spørgsmål. Derimod rummede Edvard Brandes' karakteristik af en naturalistisk Jeppe ingredienser, der – som vi har set ovenf. – foregreb nyere opførelses fortolkninger af figuren som rå revolutionær, omend disse mere viser den retfærdigt hævnende oprører – altså en fundamentalt *positiv* person – end Edvard Brandes' frastødende »menneskedyr«.

Medens Rahbek med hensyn til *Jeppe* gjorde sig til talsmand for det oprindelige, Holberg'ske syn på komedien og dens hovedperson, er det modsatte tilfældet med hans omtale af Erasmus Montanus som »et godmodigt, men og [dvs. også] som et forstandigt ungt Menneske« (*Om Ludvig Holberg som Lystspildigter og om hans Lystspil* III, Kbh. 1817, p. 182). Hermed fjerner han sig fra Holberg og baner vejen for idealismens opfattelse af figuren, som rådede i første halvdel af 19. årh. Lad os se på tre fremtrædende skribenters behandling af Holbergs student:

Fru Gyllembourg tog komediens personkonstellation til mønster i sin samtidsroman *Montanus den Yngre* (1837), hvor Conrad, Erasmus' sidestykke, til alles tilfredshed optages i familiefirmaet, efter at en ideologisk konflikt med det borgerlige milieu er bilagt (Conrad er i Amerika blevet republikaner).

S. Kierkegaard (1813–1855) skrev i sine papirer: »Jeg græder, naar jeg seer eller læser Erasmus Montanus; han har Ret og ligger under for *Massen*» (*Søren Kierkegaards Papirer*, udg.: Thulstrup I, Kbh. 1968², p. 149) – og anerkendte også andre steder Erasmus som kompromisløst tænkende enkeltindivid, medens han ytrede foragt for Bierget som traditionelt troende kollektiv.

Kritikeren P.L. Møller skrev i en artikel fra 1843, at Holberg med *Erasmus Montanus* »ikke blot skjemter over smaalige Forhold, men viser os – paa en næsten tragi-comisk Maade – Begeistringen for en høiere Erkjendelse i Kamp mod Dumhed og Fordom.» (*Dansk Folkekalender*, Kbh. 1843, p. 70f).

Efter århundredets midte vender billedet. Den allerede nævnte C.W. Smith anlægger i sin Holberg-bog også i forbindelse med *Erasmus komedie*-synspunktet: »Man støder undertiden paa en saadan Opfattelse af dette Stykkes Tendents, som om Montanus var en Martyr for Sandheden, og Landsbyfolkene dumme Fordomme den egentlige Gjenstand for Satiren. Thi det er utvivlsomt, at Jorden virkelig er rund, ligesom det er ganske vist, at Holberg selv ingen anden Mening har havt om dette Spørgsmaal. Det kunde altsaa synes rimeligere, at Montanus blev tvungen til at gjenkalde sine falske Paastande end sine sande og velgrundede Meninger. Men Montanus forfægter ikke Sandheden som Sandhed, han forfægter den kun som sin Paastand. [...] Det er ham slet ikke om at gjøre, at Folk paa Bjerget bringes til at troe, at Jorden er rund, hvad der jo ogsaa i og for sig er temmelig ligegyldigt eller ialtfald ikke et Martyrium værd; han vil kun, at hvad han har sagt, skal staa fast. Det er det Falske i dette Princip, han skal lære at erkjende.» (*Om Holbergs Levnet og populære Skrifter*, Kbh. 1858, p. 187f).

Smith har følgeskab af den kyndige kritiker Clemens Petersen (1834–1918), der næsten samtidig skriver: »[...] Men i Lighed [med Jean de France og den politiske kandestøber] skal man ogsaa lee af Erasmus Montanus, naar Verden gaaer ham imod og han faaer sin velfortjente Løn. [...] Men i ethvert Tilfælde er det ganske ligegyldigt, om det er Sandhed eller Løgn, Erasmus kommer i Knibe for, thi den Maade, hvorpaa han bestandig stiller sig til en Sag, er, uafhængig af Sagen selv, forkastelig og latterlig, og det er den, der i Stykket straffes med Prygl og straffes med Rette. [...] Og lader